

ALENA PROKOPOVÁ / 2. 2. 2017

Víc-než-kniha Kateřiny Svatoňové

Vychází monografie *Mezi-obrazy: Mediální praktiky kameramana Jaroslava Kučery*. Rok 2017 má svou první knižní událost: průkopnická publikace Kateřiny Svatoňové, na níž se graficky podílelo Studio Najbrt, po stránce vzhledu i obsahu působí jako konceptuální umělecké dílo.

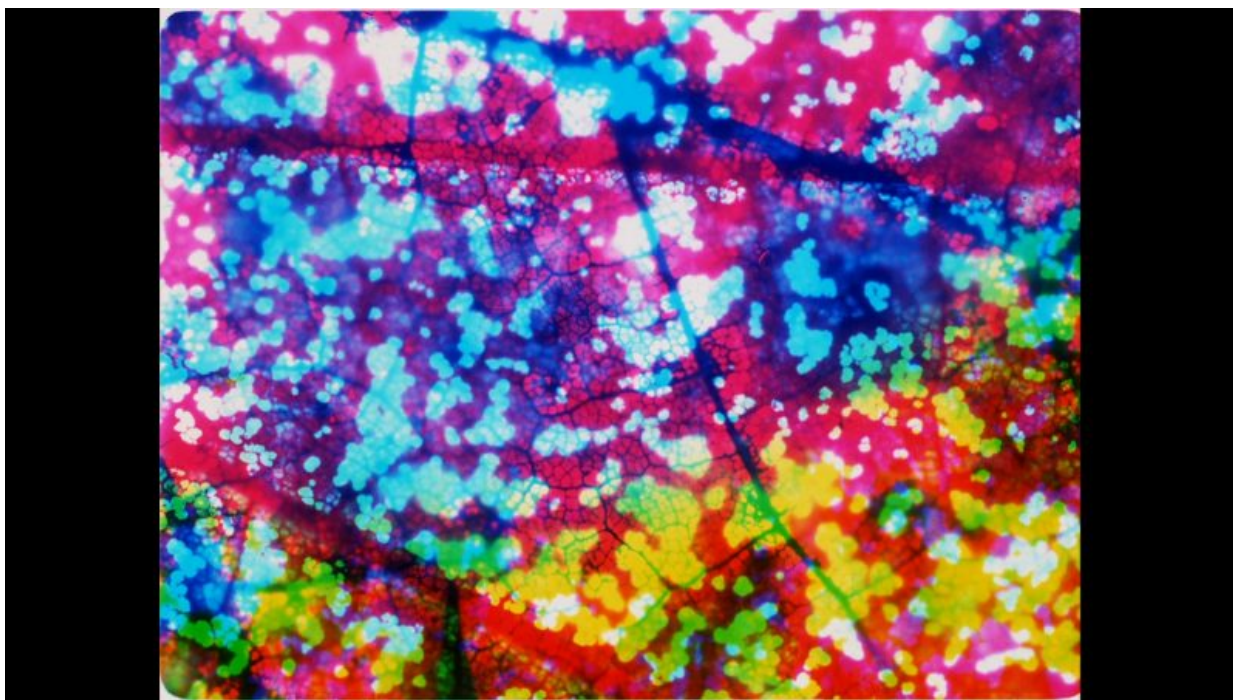
Za Kateřinou Svatoňovou (1978) stojí už dvě knihy *2 ½ D: Prostor (ve) filmu v kontextu literatury a výtvarných umění* (Praha: Casablanca, 2008) a *Odpoutané obrazy: Archeologie českého virtuálního prostoru* (Praha: Academia 2013 – nominace na cenu F. X. Šaldy 2014). Odborné aktivity vedoucí Katedry filmových studií FF UK jsou ovšem mnohem rozmanitější: editovala několik publikací a monotematických periodik a má na svém kontě množství textů věnovaných teorii, historii a filozofii médií. Zabývá se sice často kinematografií, soustřeďuje se však ráda na mezitvary, odpady a okraje, ale také na sousední souvislosti, nadstavby, souběžnosti, boční pohledy, mezery či škvíry. Tato „prostorová“ označení nejsou náhodná: už během studií se Svatoňová zabývala proměnami prostoru a času ve vizuální kultuře, s důrazem na vnímání těchto proměn.^[1]

Nedílnou součástí autorčina přístupu je pak důraz na iluzivnost a současně na reálný, žitý prostor. Působí logicky, že ji během uplynulých let zaujali okultisté ohledávající „jiné dimenze“^[2], „přírodovědec vizuality“ Jan Evangelista Purkyně^[3] či psychiatr Svetozar Nevole^[4]. Tato poučená a tvůrčí autorka vnímá diváka jako poutníka ve virtuálním světě^[5], což nevylučuje jeho bytostné souznění s reálným prostorem: sama zaštiťuje studentský projekt *Divná místa*, vřazuje archetyp chodce do dobových „obrazů“^[6] a kráčí krajinou coby členka Klubu českých turistů i Mykologické společnosti a potomkyně Karla Hynka Máchy.

Kateřina Svatoňová jako své téma pojmenovává problematiku „odpoutaných obrazů“: ty se pohybují v časoprostoru našeho vnímání, unikajíce rámcům všeho druhu. Toto téma se odrazilo v názvu zmíněné autorčiny druhé knihy a vědomě rezonuje i v titulu knihy nové („mezi-obrazy“ však mohou být podstatným jménem stejně jako příslovcem).

Kniha, již vydala Filozofická fakulta UK ve spolupráci s Národním filmovým archivem a produkční společností MasterFilm[7], ovšem představuje – vzhledem k otevřenému konceptu autorkou popisovanému, vytvářenému i žitému – mnohem víc než jen monografii o Jaroslavu Kučerovi disponující unikátním obrazovým materiálem. Ten byl získán z kameramanovy rozsáhlé pozůstalosti, jejíž nedávný objev akceleroval v roce 2014 „kučerovské“ aktivity Kateřiny Svatoňové, ať už kurátorské[8], přednáškové[9] či publicistické[10]. Tento archiv zahrnuje fotografie i diapozitivy (kterých bylo kolem osmi tisíc), negativy, zkušební záběry, rodinné filmy, denní práce a další 16mm a 35mm filmové materiály, ale i komentované scénáře, nákrety či dokonce obrazy. Tento „poklad“ umožnil autorce proniknout hluboko ke Kučerovu „myšlení obrazem“: pomohl jí vysledovat vztahy mezi jeho vlastními filmy a fotografiemi a známou, profesionální kameramanskou tvorbou.

Kateřina Svatoňová si je plně vědoma toho, že stále ještě neexistují (jak v domácím, tak mezinárodním měřítku!) prakticky žádné teoretické knihy věnované kameramanům a kameramanské profesi.[11] V *Mezi-obrazech* se tím spíš projevuje komplexně – jako historička a teoretička, jež vedle obecné roviny kameramanské práce zkoumá specifika Kučerova přístupu a vřazuje je do kontextů doby (Kučera v československém filmu působil od roku 1954 do roku 1984 a spolupracoval s řadou významných, velmi odlišných režisérských osobností). Svatoňová volí záměrně „boční“ pohled: nesoustřeďuje se na výsledné, „hladké“ fungování profesionála ve štábu, ale na téma Kučerova experimentování ke vztahu ke kameramanské praxi. Zavádí nás do titulních „mezi-obrazů“ jako do vzrušujícího, unikavého prostoru, místa „mezi obrazotvorností a obrazem, mezi myšlením a vizualitou“, které nás propojuje se samotným procesem tvorby.

Jaroslav Kučera: Ať žije cirkus (foto: pozůstalost autora)

Autorka koncipuje materiál po textové i obrazové stránce se stejnou energií, zvědavostí a chutí experimentovat, jaká vedla samotného Kučeru. Narušování konvencí a vybočování z norem je v souladu s představou kameramana, který spolupracoval s progresivními tvůrci československé nové vlny (a má na svém kontě mj. Němcovy *Démanty noci*, *Až přijde kocour* a *Všichni dobří rodáci* Vojtěcha Jasného či *Sedmikrásky* a *Ovoce stromů rajských jíme* Věry Chytilové). Stejně zásadní je však pro Svatoňovu Kučerův přínos k normalizačním žánrovým snímkům – především k pohádce *Malá mořská víla* a kultovní parodii *Adéla ještě nevečeřela* (ale také k tendenčnímu *Cirkusu v cirkuse*, kde ji zaujala „podvratná“ titulková sekvence). Představu Kučery jako vysoce profesionálního „askety“ schopného naplnit velmi odlišné autorské vize a koncepty zviditelňuje i jeho spolupráce na Laterně magie či hudebních filmech Petra Weigla. Metoda posouvání hranic mezi žánry se stává zjevnou v okamžiku, kdy se Svatoňová noří do „amatérských“ rodinných filmů, kterých Kučera (ve spolupráci s manželkou Věrou Chytilovou a dětmi Terezou a Štěpánem) často využíval k ověření postupů, jež pak použil ve svých hraných filmech.

Mezi-obrazy ovšem nejsou jen průkopnickým dílem v oblasti „psaní o kameramanech“, ale i výzvou, abychom s autorkou sdíleli její zaujetí i metodu. Kateřina Svatoňová rozvíklává tradiční, pasivní pozici čtenáře odborné publikace. Ten je zde současně

divákem i tvůrcem vyzývaným k experimentům podle svého vlastního gusta: inspirativní odborný text je totiž jen jednou z vrstev, rovnocennou s fotografickými materiály a s popisky pod nimi (tvořícími společně jakýsi modernistický komiks, který lze číst nezávisle na samotném hlavním textu). Další svébytnou částí knihy jsou poznámky pod čarou.

Ze setkání teoreticky i informačně fundované, činorodě tvůrčí autorky a pomyslného, přiměřeně otevřeného čtenáře pak může vzniknout nová kvalita: mysl vystavená mezi-obrazům totiž pokračuje ve vytváření dalších prostorů-obrazů. Šťastným důsledkem vymknutí z představ o pravidlech a rámech je skutečnost, že „pouhá“ kniha (která se však nezříká své mediality, ale naopak ji plně využívá) se mění v konceptuální umělecké dílo.

Kniha je ovšem jen jedním z možných finálních tvarů: souzní s představou Kučery jako kameramana-malíře, mistra dokonalých atmosfér a kompozic. Jiný tvar pro kučerovský materiál Kateřina Svatoňová nyní hledá jako kurátorka výstavy, která na jaře proběhne v Brně. Máme všechny důvody předpokládat, že nás tato výstava vtáhne do dalších pozoruhodných, osobitých svatoňovských mezi-obrazů.

Svatoňová, Kateřina: *Mezi-obrazy: Mediální praktiky kameramana*

Jaroslava Kučery. Praha: NFA – FF UK – MasterFilm 2016. Vydání první, 368 stran.

Pozvánka na výstavu Mezi-obrazy: Archiv kameramana Jaroslava Kučery:

Poznámky:

[1] Diplomová práce *Prostor (ve) filmu: Teoretické koncepce prostoru od reality k intermedialitě*. Katedra filmových studií FF UK, Praha 2006, online –

file:///C:/Users/Alena/Downloads/DPTX_2006_1_11210_ASZK10001_122628_0_27399.pdf

[2] Co s neviditelným? O vztahu okultismu a vědy. In: *Dějiny a současnost* 33, 2011, č. 2, s. 33–36.

[3] Přednáška pro Purkyňovské setkání na zámku Blatná (17. 10. 2015) – *Zviditelnění subjektivní vjemů optických: Jan Evangelista Purkyně jako přírodovědec vizuality*.

[4] Svetozar Nevole. O náhlém znovuprožití života „jako ve filmu“ při nebezpečí smrti a o jevech podobných. In: *Slovo a smysl* 6, 2009, č. 11–12, s. 176–181. Jak víme, že jsme bytostí trojrozměrné? Svetozar Nevole jako solitér české psychiatrie. In: *Dějiny a současnost* 31, 2009, č. 7, s. 21–24. online [zde](#). Podíl na dokumentu o Svetozaru Nevolem *Úkryt za mřížemi* z cyklu *Neznámí hrdinové* (2011).

[5] Spolu s Evou Bendovou: *Iluzivní atrakce: Modernita jako prostředí pro hru a klam*. In: Svět chce být klamán: Fikce a mystifikace v umění 19. století. Plzeň: Západočeská galerie v Plzni 2013, s. 29–46. Camera obscura. In: *Dějiny a současnost* 30, 2008, č. 12, s. 50., Polydiekran. In: *Dějiny a současnost* 2008, 30, č. 7, s. 50. Od panoramatu k IMAXu. Divák jako cestující ve virtuálním světě. In: *Dějiny a současnost* 29, 2007, č. 6, s. 37–40.

[6] Spolu s Libuší Heczkovou: *Každodenní chůze jako vědecká metoda: Cesta na jih v čase normalizace*. In: Ivan Klimeš – Jan Wiendl (eds): *Kultura a totalita: Každodennost*. Praha: FF UK 2015, s. 330–335.

[7] Společnost se podílela mj. na dokumentu *Nebezpečný svět Rajka Dolečka* či na posledním filmu Jana Němce – *Vlkovi z Královských Vinohrad*.

[8] Výstavy *Nový realismus: Jaroslav Kučera* (2014, Galerie Čerták), *Věra Chytilová and Jaroslav Kučera: The Fruit of the Paradise* (2015, BFI Londýn), *Jaroslav Kučera: sběratel a experimentátor* (2016, Dům fotografie, Brno), *Mezi-obrazy: Archiv kameramana Jaroslava Kučery* (2017, Dům pánů z Kunštátu, Brno).

[9] Mj. přednáška na University of Chicago, USA, *Experimenting with a Crumbling World. Czech (Not Quite) New Wave and Its Cinematographer Jaroslav Kučera* (květen 2014).

[10] (Ne)profesionální experimenty s rodinou: Rodinné filmy (Jaroslava Kučery) jako příklad umělecké praxe. In: *Iluminace* 28, 2016, č. 2, s. 61–75. Experimentální pohledy

Jaroslava Kučery: Pokus o rozbor kameramanské mediální praxe. In: *Illuminace* 26, 2014, č. 2, s. 41–56. Absurdní ekvivalent absurdního světa: Česká staronová vlna (v obraze Jaroslava Kučery). In: *Cinepur* 13, 2014, 91, s. 80–84.

[11] V československém kontextu máme k dispozici jen brožurku Luboše Bartoška *Muži za kamerou, Historický nástin kameramanské práce v českém a slovenském hraném filmu* (Praha: ČFÚ 1984).